

äro säkra. De båda sista runorna 62—63 **am** äro ristade utanför slingan; ristaren har tydligen velat vinna symmetri med den v. yttre slingan, så att inskriften skulle börja och sluta vid samma linje. Efter 63 **m** ett kort lodrätt streck, som sannolikt är hugget.

Hadorph o. Helgonius: 1—2 **ul**, 18 **n**. — Dybeck: 1—2 **ul** saknas; 18 **n**. — Brate: 18 **n**. — v. Friesen: 18—19 - -, 42 - (utan bst). Intet sk före och efter 55 **i**.

Efter 38 **p** kan en runa **u** vara uteglömd av ristaren; **bruþr** kan stå för *broður*. Emellertid förekomma i inskrifterna flera fall av enstavig form i ack. sg.: **bruþr** L 208 Söderby, Danmarks sn, Sö 60, 142, **broþr** L 139 Gista, Bälunge sn; **fapþr** U 43, Sö 240, 256, 298, 301, Sm 39; **tutr** Sö 331. Sådana finnas även i danska inskrifter, se *Danmarks Runeindskrifter*, Text, sp. 638 f., 755, 1047. Jfr E. Brate, *Runverser*, s. 115 n. 8; A. Noreen, *Altschwedische Grammatik*, § 438:4; R. Kinander i *Smålands runinskrifter*, s. 126; J. Brøndum-Nielsen, *Gammeldansk Grammatik* 3, s. 174, 175 f. Det är möjligt, att 35—39 **bruþr** återger en uttalsform *brøðr*, d. v. s. dat.-formen brukad för ack.

En anmärkningsvärd form är också 29—39 **fapurs** × **bruþr**, med genitiv-*s* i förleden. Den har motstycken i (ack.) **fapurs** × **fapur** Sö 195, U 350 och (ack.) **fapurs** : **broþur** Sö 204. Jfr A. Noreen a. a., § 438:2.

Formen **buku** är pret. pl. av verbet *boa* 'bo'; den förekommer även U 114. Sg. **buki**, **byki** är rikligt belagt. Jfr A. Noreen a. a., § 545.

Ortnamnet i **baristam** åsyftar gården Bårresta, belägen strax V om Orkesta kyrka. Den är nämnd som hemort för Ulv även i inskriften U 161. Om namnet *Bårresta* se O. von Friesen i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 88 f.

Ulv i Bårresta är omtalad även i den ena av Risbyle-inskrifterna, U 161. Såsom von Friesen har framhållit, är han utan tvivel densamme Ulv, över vilken de båda Yttergärdestenarna U 343 och 344 ha blivit resta av hans två söner. Om Ulvs farbroder Onäm se U 328, om namnet *Onæmr* även U 112.

Inskriften är avfattad i enkla ordalag. Allitterationen i den senare satsen kan givetvis vara tillfällig, men den har säkerligen icke undgått ristaren och hans uppdragsgivare. Dybeck har ansett, och efter honom Brate och Bugge, att inskriftens senare del är avfattad i metrisk form:

Þeir byggu baðir i Baristam.

von Friesen för U 336 till gruppen »ornamenterade runstenar», den ålderdomligaste gruppen av de i Uppland med danska runor ristade. Enligt Brate är U 336, liksom flertalet ornamenterade stenar, ett verk av ristaren Gunnar.

337. Granby, Orkesta sn.

Pl. 23, 24.

Litteratur: B 1, L 507, D 2:150. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, F 1 5:1 n:r 50, Monumenta 3, bl. 407, Vita Theoderici (1699), s. 380 f.; O. Celsius, SR 1, s. 166; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 39; E. Brate, Sverges runinskrifter (1922), s. 117, Svenska runristare (1925), s. 73, Anteckningar (ATA).

Äldre avbildningar: Peringskiöld, teckning (F 1 5:1), träsnitt (i Monumenta 3 och B 1); Dybeck a. a.; E. Brate foto 1904 (ATA).

Ristningen finnes på en häll i hagen N om Granby, ung. 150 m. NNÖ om Granby mangårdsbyggnad och 100 m. N om landsvägen. Den ristade ytan är vänd uppåt men sluttar mot V och S. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm»: »N om Granby nära byn i hagmarken.»

I *Ransakningarna* finnes följande anteckning, å en särskild lapp, inklistrad i Abr. Wings »Inquisition och Förteckningh på Monumenterna och Antiquiteterna» i Säminghundra härad: »Strax ofvan för Granby i Orkesta sochn på ett jordfast berg en Runsteen inhuggen, vedt 6 al^r högd, och mycket skrifwet. Ättebacken strax uthmedh. — Neden före på gårdet en stoor Runsteen kull liggiande. — En dito strax derhoos synes under hafwa skrift. Fougden Per Larson i Runnsta strax derhoos wet godh beskedh. — Ex annotatione Hyltenii 1684 den ... Majj.» — Peringskiöld: »Bärga håll i Orkestad Sochen»; »apud prædium Bärga parochiæ Upplandensis Orkestad». Någon gård Berga finns icke i Orkesta. Det måste vara ett misstag av Peringskiöld, beroende på felaktig anteckning. Runristningen kallas emellertid både i *Bautil* och hos Liljegren för »Berga runhäll». — Dybeck: »En af våra präktigaste runristningar i en mycket sluttande bergshäll uti Granby beteshage invid och norr om byn.»

I närheten av den runristade hällen finnes grundvalen efter en stor, avlång byggnad och flera stensättningar. Någon arkeologisk undersökning av dessa fornminnen har icke blivit utförd. Det är tydligen de som åsyftas i *Ransakningarna* med »ättebacken». Dybeck antecknar (i sin reseberättelse 1868): »I hagen invid och norr om byn (der runhällen B 1 är) finnes på höjden af bergåsen en stor, aflång stensättning, hvars bestämmelse förtjente att utletas genom gräfningars anställande.»

Grå, grovkornig granit. Ristningens största längd (korset inräknat) 4,13 m., bredd 2,58 m. Ytan är mycket bucklig. På h. sidan en grund avflagring och flera mindre. Ristningslinjerna äro tämligen djupa. Korset upptill är något grundare, särskilt t. h.

Inskrift:

	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55	60																			
	+	hemik	+	uk	+	sialfi	+	uk	+	iohan	+	peir	+	lata	hakua	+	eftir	+	fapur	sin	+	finuip	+	uk	+	uarkas	×	uk	×		
		5		10		15		20		25		30		35		40		45		50		55		60							
rahnfríp	+	uk	mopur	sina	+	uk	+	at	+	ikikerpi	+	uk	+	at	+	kalf	+	uk	+	kiarpar	+	u	-	...	-	at	+	han	ati	×	alt
65		70		75		80		85		90		95		100		105		110		115		120		125							
fyrst	×	pat	×	uaru	×	freatr	peia	+	kop	:	hialbi	+	ant	paira	+	uiseti	+	risti	×	runa	pisa										
130		135		140		145		150		155		160		165		170		175		180		185									

Hæming[r] ok *Sialfi* ok *Iohan* þeir lata haggva æftir fadur sinn Finnvið, ok *Vargas*(?) ok *Ragnfrið*[r], ok modur sina, ok at *Ingigærði* ok at *Kalf* ok *Gærðar* o[k] ... Hann atti æinn alt fyrst. Pat varu frændr þei[r]a. Guð hialpi and þeira. Viseti risti runa[r] þessa[r].

»Häming och Sjalve och Johan de låta hugga efter sin fader Finnvid, och Vargas och Ragnfrid, och [efter] sin moder, och efter Ingegärd och efter Kalv och Gärðar och ... Han ägde ensam allt först. Det var deras fränder. Gud hjälpe deras ande. Visäte ristade dessa runor.»

Till läsningen: I många fall nå runornas stavar upptill eller nedtill ej fram till ramlinjen. Flera runor stå sålunda fritt inom slingan. Detta är fallet med 1 **h**, 9—10 **ia**, 13 **i**, 100—118 **f** + **uk** + **kiarpar** + **u** - ... - **at** + **han** **a**, 123 **n**. 2 **e** är tydligt stunget. Likaså 22, 34, 89, 121, 141, 147, 170 **e**, 128 **y**. Däremot äro icke stungna 5, 31, 57, 86, 88, 103, 150 **k**. De stungna **e**-runorna ha en rund prick mitt på staven. Runan 163 har ett kort streck snett över staven, något kortare än vanligen i **a**-runorna (t. ex. 159 och 166 **a**), men tydligt skilt från **e**. Den bör följaktligen uppfattas som en **a**-runa. Intet sk efter 28 **a**, 42 **r**, 71 **k**, 76 **r**, 117 **n**, 126 **t**, 145 **r**, 161 **t**, 181 **a**, 185 **a**. Runorna 40—45 **pur sin** stå på en hård, kristallisk del av ytan. 58 **a** har bst endast t. v. 54—59 **uarkas** är fullt säkert. Av runan 111 finns endast en hst. Därefter en avflagring på 33 cm., med plats för 5 runor. Av runan 112 finns endast en bst, grund och något osäker; möjligen har runan varit **l** eller **u**. Av 115 **h** är nedre delen förstörd. 146—149 **peia** är tämligen tydligt och säkert. Troligen har ett **r** (eller **ᚱ**) blivit överhoppat av ristaren. 151 **o** har bst endast t. h.

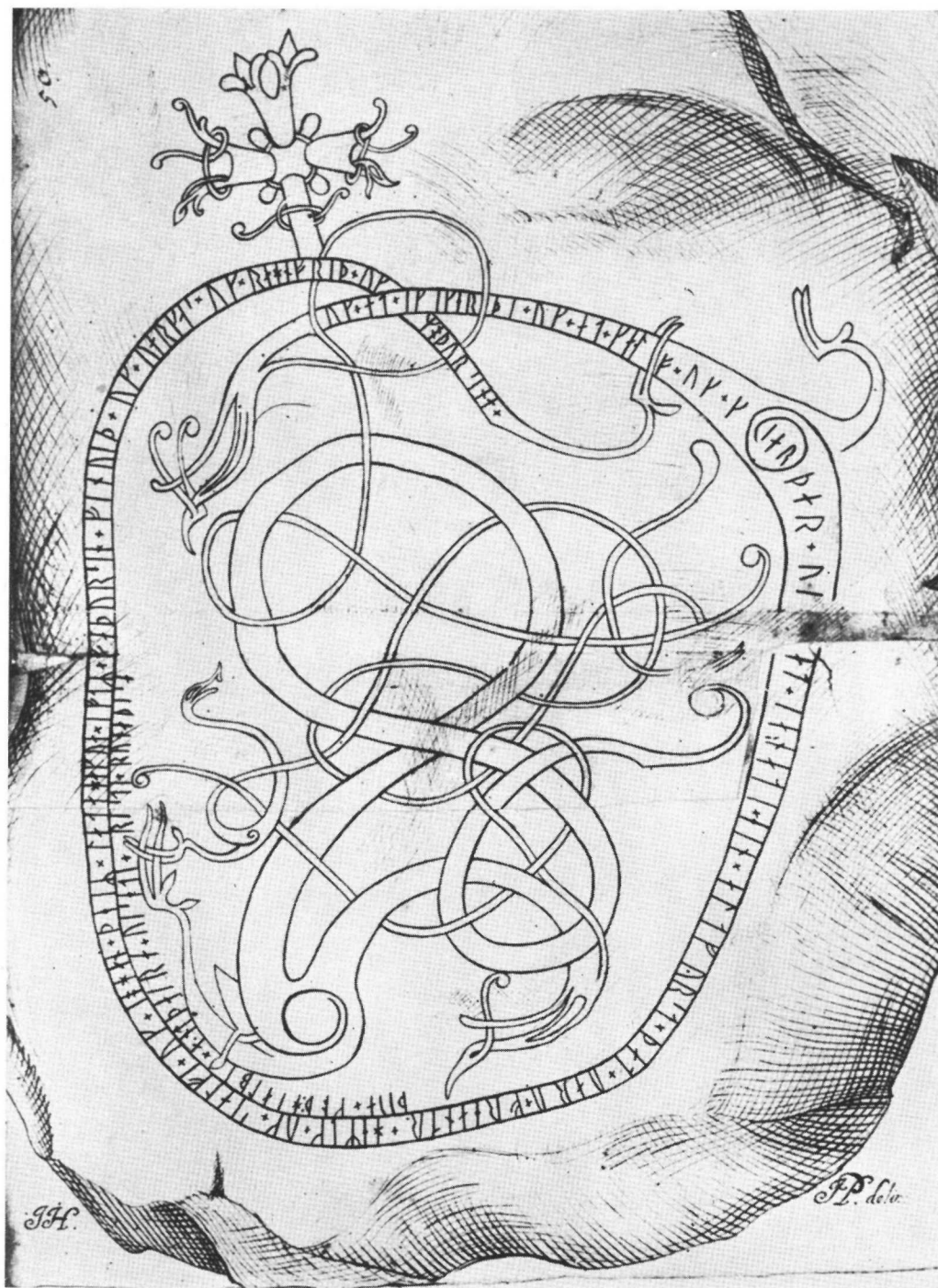

Fig. 50. U 337. Granby, Orkesta sn. Efter teckning av Peringskiöld.

Ristningen har den svensk-norska runradens **s**- och **t**-runor. I inskriftens **f**-runor går nedre bst icke upp till ramlinjen (utom i 127 **f**). **a**-, **n**-, **h**- och **o**-runorna ha tämligen korta bst. En gång (58 **a**) har **a**-runan bst endast t. v. **o**-runan har två gånger formen **þ**, en gång formen **þ** med bst endast t. h.

Peringskiöld: 2, 22 **e**, 34 **i**, 89 **e**, 115 **i**, 121 **e**, 128 **y**, 141 **e**, 146—149 **piia**. Stapeln i r. 148 är böjd åt v. (betydligt mera på träsnittet än på teckningen), och ordet kan möjligen läsas **pua**. Så har det återgivits av Peringskiöld själv och av Liljegren. 163 **a**, 170 **e**. — Dybeck: 34 **i**, 115 **i**, 146—149 **pra**, 163 **a**, 170 **i**. — Brate: 34 **e**, 115 **h**, 146—149 **peia**, 163 **e**, 170 **i**.

Själva minnesinskriften är delvis rätt oklar. Det beror bl. a. på att 52—69 **uk+uarkas** × **uk** × **rahnfrif** sannolikt är ett inskott, ett tillägg till subjektet i satsen. 46—51 **finuip** är namnet på fadern; 34—51 **efta+fapur sin+finuip** är en vanlig ordföljd hos Visäte. Anledningen till att namnen på dem, som låtit utföra ristningen, på detta sätt blivit uppdelade i två grupper är svår att förstå. Möjligen ha de båda efteråt nämnda, Vargas och Ragnfrid, haft en annan fader än Finnvid. Meningen skulle alltså vara: Häming och Själve och Johan ha låtit hugga stenen efter sin fader Finnvid och — jämte Vargas och Ragnfrid — efter sin moder och vidare efter Ingegärd och Kalv och Gärdar och ... Efter Gärdar har följt ytterligare ett namn, slutande på -at, möjligen *Sig(h)vat*. »Det var deras fränder.»

»Han ägde ensam allt först.» Förmodligen har gården blivit delad mellan sönerna, men från början hade fadern ensam ägt alltsammans. Det var hans odal och ättejord,

Om namnet *Finnvidr* se Sö 190, Sm 4, U 115, 130. Granby-hällens Finnvid är säkerligen icke identisk med Finnvid i Älgesta, Husby-Erlinghundra sn, omtalad i U 130 och L 543. — Om namnet *Hæmingr* se U 101, om *Ragnfrid(r)* U 115, om *Gærðarr* Sö 197 och U 72. *Sialfi* är ett sällsynt mansnamn, belagt även i U 372 och L 616 Vällingsjö, Malsta sn. Också från medeltiden finnas enstaka belägg (Lundgren-Brate). Från Norge och Island är det icke känt. Namnet är givetvis bestämd form av *sialfr* 'själv', sålunda 'han själv, bonden själv', ursprungligen ett tillnamn, som har övergått till att brukas såsom verkligt personnamn. — Ännu mera ovanligt är namnet 54—59 **uarkas**. Det är endast känt från tvenne uppländska inskrifter från samma trakt. Den andra är U 357 vid Skeptuna kyrka; där är det tecknat **uarhas**. Av denna inskrift framgår också tydligt, att det är ett mansnamn. Hur det skall tolkas, är ovisst. Enligt Brate har det ursprungligen varit ett Odensnamn: *Varg-ass* »varg-guden». Huruvida **uarkas**, **uarhas** har något samband med det likaledes otolkade namnet **uarasi** Sö 210, **uar:asi** L 686 Vallby kyrka, kan icke avgöras.

Av namnet *Kalfr* finnas endast några få belägg: U 338, 341, 342, L 61 Skoklosters kyrka, L 76 Focksta, Hagby sn, L 187 Kungsgården, G. Uppsala sn, L 188 Samnan, G. Uppsala sn, möjligen också D 1:80 Hemsta, Boglösa sn. Det är också, om än sparsamt, belagt i ortnamn och ett par medeltida urkunder (Lundgren-Brate). Det förekommer även i Norge och är ganska vanligt på Island.

Märkligt är, att bland de många nordiska namnen i denna inskrift möta ett inlånat, kristet namn, Johan. Om detta se ovan U 216.

Inskriftens första namn, 1—5 **hemik**, saknar nom.-ändelse. Sådant förekommer emellertid även annars i inskrifter av ristaren Visäte.

Ristningen på Granby-hällen är i flera avseenden en av Upplands märkligaste. Den är först och främst den största, vad själva den ristade ytans storlek beträffar. Den täcker över 10 kvadratmeter. Inskriften är också en av de längsta, med inemot 200 runor. Ornamentiken är i vissa avseenden mycket intressant, med en långt driven stilkaraktär. I huvudsak består den av två ormkroppar med samma utsmyckning av huvud, lång nacktofs, fot och stjärt. Den ena är lagd i en oval krets kring ristningsytan och innehåller inskriften. Den andra fyller med sina vindlingar utrymmet inom runslingans ram. Korset, som kröner ristningen, är på ett ovanligt sätt smyckat med bladornament och drakslingar.

Mästaren Visäte har själv signerat ristningen. Den bär också många drag, som äro utmärkande för honom: formen av runorna **s**, **f**, **t**, teckningen av diftongen **ei**, osäkerheten i bru-

ket av **R** och **r** (**peir**, **eftr** — **uaru**, **paira**, **peia**, **runa pisa**), formen **kop** Gud med **o**-runa, presens av verbet i satsen **peir+lata hakua**, ordföljden **eftr+fapur sin+finuip**, med namnet ställt efter släktskapsordet.

Peringskiöld är den förste som har tolkat inskriften. Han översätter den till latin på följande sätt: »Hemingus et Sialfo et Joghann illi curarunt incidere (rupem) in memoriam patris sui Finvidi, ut et Vargas et Raghnfrida, illorumque mater, in memoriam Ingigerdis, Calfi, atque Giardari, ut et Janati Principis vetusti; hi erant consanguinei ambo; Dii adjuvent spiritum illorum. Viseto sculpsit literas has.» 110—131 **u** - . . . - **at+han ati** **ein** **alt fyrst** uppfattar han sålunda som **uk at+ianati** **ein** **altfyrst**, »och efter Janati, en 'altfyrst' (en Äldfyrste, en gammal Förste)». Det är förvånande, att Peringskiöld, som själv har tecknat och läst inskriften, icke har klart för sig, att flera runor måste ha funnits mellan 110 **u** och 113—114 **at**. — Göransson (*Bautil*) vidhåller Peringskiölds tolkning: »ok åt Janatte, en Äldförste». — En betydlig förbättring innebär Liljegrens uppställning av detta parti av inskriften: . . . **uk** . . . **at**. Han **ati** **ein** **alt** Förs . . . — Dybecks felaktiga läsningar 115 **i** och 146—149 **pua** utgjorde fortfarande hinder för en riktig tolkning. — Brate är den förste som har framlagt en fullt riktig översättning: »... Han ägde ensam alltsammans först. Det var deras fränder...»

338. Granby, Orkesta sn.

Pl. 25.

Litteratur: B 13, L 499, D 2: 148. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 113; R. Dybeck, *Reseberättelse* 1868 (ATA); G. Stephens, *ONRM* 2, s. 703; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 22, *Anteckningar* (ATA); O. von Friesen i *Namn och Bygd* 18 (1930), s. 94; *Handlingar i ATA* 1924, 1926.

Äldre avbildningar: P. Helgonius o. J. Hadorph, träsnitt (i *Monumenta* 3 och B 13); Dybeck a. a.; Brate foto 1904 (ATA).

Runstenen står 6 m. V om Granby kvarn (ångsåg), vid västra sidan av den väg, som förbi Granby leder till landsvägen Markim—Orkesta. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Lindholm»: »NV om Granby vid vägen, en [runsten] i stycken.»

Runstenen omtalas tidigast i *Ransakningarna* (se ovan U 337); den låg då på gärdet nedanför Granby. På baksidan av träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* står: »Granby Tää i Markim». B 13: »Granby», L 499: »Granby tä». I Peringskiölds *Monumenta*, i *Bautil* och i Liljegrens *Runurkunder* är stenen upptagen under Markims socken. Dybeck fann den på samma plats, »liggande i Granby gärde, nära vägen mellan detta och Markim»; den var »för omkring 25 år sedan» sprängd i tre delar. Den lagades och restes år 1904 på dikesrenen vid västra vägkanten. Det ena toppstycket, med korset och några runor, var förkommet; det andra fästes vid runstenens nedre del. En ny restaurering företogs år 1926.

Gråblå granit. Stenen är ristad på två sidor. Framsidan (A) är toppformig, den avsmalnar uppåt och slutar i en spets. H. sidan (B) är jämbred. Höjd 1,72 m., bredd: A 0,42 m. (på mitten), B 0,47 m. A-sidan har en tämligen slät, ehuru knottrig

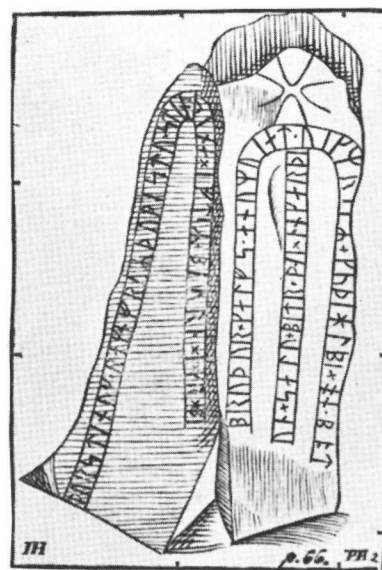

Fig. 51. U 338. Granby, Orkesta sn.
Efter B 13.